

حق فسخ بلا شرط بیمه گذار در بیمه‌های اموال

از: دکتر منوچهر فرجادی

کشور و مشوق سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و دولتی در زمینه‌های استراتژیک و نوسازی مملکت باشد.

یکی از اصول مهم در روابط بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار رعایت اصل حسن‌نیت است. قانونگذاران کشورهای پیشرفته در امر بیمه، برای تضمین اجرای صحیح این اصل یعنی رفتار صادقانه طرفین قرارداد بیمه به شرایط و اصول فنی و حقوقی قراردادهای بیمه، موارد محدود فسخ را پیش‌بینی کرده‌اند که لازم است قبل از ورود به بحث، نظرات دو تن از استادان حقوق بیمه فرانسه آقایان پیکار و بسون^۱ را در خصوص مدت قراردادهای بیمه و موارد خاتمه غیرعادی آن (فسخ) از کتاب بیمه‌های زمینی در حقوق فرانسه ترجمه و نقل کنیم^۲:

«مدت در قرارداد بیمه - طرفین قرارداد بیمه در تعیین مدت قرارداد آزاد می‌باشند. در قانون حداکثری برای مدت قرارداد پیش‌بینی نشده جز اینکه در ماده ۵ قانون بیمه مصوب ژوئیه سال ۱۹۳۰ حق فسخ برای قراردادهای طویل‌المدت هر ده سال یکبار (جز در مورد قراردادهای بیمه عمر - م) پیش‌بینی شده است (برای طرفین قرارداد - م). بنابراین مدت قراردادهای بیمه ممکن است کوتاه یا بلند باشد ولی عملاً از سال‌های قبل به این طرف به علت نوسانات اقتصادی و پولی مدت قراردادهای بیمه کوتاه شده و معمولاً این مدت یکسال می‌باشد.

با وجود اینکه قانون مدت را تعیین نکرده ولی ماده ۵ مذکور می‌گوید مدت قرارداد بیمه در بیمه‌نامه معین می‌شود و باید با حروف درشت و خوانا درج شود و چنانچه مشخصاً معلوم نشده باشد جز در مورد

موضوع مورد بحث در این مقاله آنست که قائل شدن حق فسخ بلا شرط برای بیمه‌گذاران در قراردادهای بیمه اموال به ترتیبی که در مصوبه مورخ ۱۳۷۰/۱۱/۲۸ شورای عالی بیمه پیش‌بینی شده است با اصول حقوقی و فنی بیمه مابینت دارد یا خیر؟

همانطور که می‌دانیم نهاد بیمه و قوانین و آییننامه‌های مربوط به آن و نیز شرایط عمومی قراردادهای بیمه اعم از فردی یا دسته‌جمعی براساس ضوابط فنی و حقوقی رایج در کشورهای اروپای غربی است (کشور فرانسه در بیمه‌های زمینی و کشور انگلستان برای بیمه‌های دریایی) بعلاوه خود بیمه‌نهادی است بین‌المللی زیرا با انجام بیمه‌های اتکائی و اتکائی متقابل و شرکت در قراردادهای بین‌المللی بیمه - باید مکانیسم فنی و حقوقی آن پذیرش جهانی داشته باشد.

اصول فنی ریسک‌های قابل بیمه شدن و شرایط انتخاب آن (تجانس - تناسب - تواتر - کثرت) - تعاون بیمه‌گذاران و نقش بیمه‌گر به عنوان مدیر جامعه تعاونی - نحوه سرشکن کردن و توزیع خطرات^۱ و محاسبات حق بیمه براساس قوانین احتمالات و اعداد بزرگ موجب می‌شود که بیمه‌گر، از میان انبوه پیشنهادات بیمه‌ای که همه روزه به او عرضه می‌شود فقط آنهائی را انتخاب کند که برای او پرتفوی سالم و متعادل باشد بوجود می‌آورد تا نهایتاً بتواند خسارات بیمه‌گذاران را جبران نموده و در عین حال سودآوری عملیاتش را تأمین کند و ارزان‌ترین نرخ و حق بیمه را به بیمه‌گذاران عرضه نماید و در نتیجه عامل مهم و مؤثری در پیشرفت اقتصاد

مخالف با آن اعتبار قرارداد بیمه یکسال است.

بند ۱۶۲ - انقضای قرارداد بیمه - در قراردادهای مدت دار به محض انقضای مدت، قرارداد خاتمه می پذیرد. اصل اساسی آنست که در طول مدت مندرج در قرارداد بیمه طرفین ملزم و متعهد اجرای آنند و بالعکس به محض خاتمه مدت قرارداد هر دو طرف از ادامه تعهدات خود آزاد می شوند. به این اصل استثنائاتی وارد است به شرح زیر:

۱ - طرفین همیشه می توانند با توافق یکدیگر و قبل از رسیدن زمان انقضای قرارداد، به آن خاتمه دهند و یا چنانچه قرارداد بیمه منقضی شده باشد برای مدتی که آزادانه تعیین خواهند کرد آنرا تمدید کنند. قانونگذار در موارد متعددی بطور آمرانه در تغییر مدت قرارداد بیمه و زمان خاتمه آن مداخله کرده است. در وهله اول درباره تمدید قرارداد بیمه به صورت درج شرط ضمنی در قرارداد بیمه از نظر حفظ منافع بیمه گذار مدت تمدید قرارداد را یکسال معین کرده است از طرف دیگر مقررات مختلفی درباره ختم قبل از موعد قرارداد بیمه پیش بینی کرده است از جمله موارد فسخ قرارداد بیمه قبل از ختم آن (برای قراردادهای طویل المدت بعد از هر ده سال فسخ می شود - م) و در موارد دیگر قانون بیمه مصوب زوئیه سال ۱۹۳۰ و قوانین مربوط به مؤسسات بیمه، حالات فسخ و شرایط آن را پیش بینی کرده است:

بند ۱۷۱ قسمت سوم - موارد فسخ قرارداد بیمه: غیر از مورد فسخ ده سال به ده سال قراردادهای طویل المدت (غیر از قراردادهای بیمه عمر - م)، قانون بیمه و مقررات مربوط به شرکتهای بیمه موارد متعددی را پیش بینی کرده است که قرارداد بیمه قبل از خاتمه آن می تواند بوسیله یکی از طرفین فسخ شود و ضمانت اجرای حسن انجام تعهدات هر یک از طرفین قرارداد ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی فرانسه است.

(توجه فرمائید از این تأکید استنباط می شود که موارد فسخ پیش بینی شده در قانون بیمه فرانسه چون جنبه ضمانت اجرائی دارد حصری است. - م)

این موارد فسخ به شرح زیر است:

۱ - طرفین قرارداد بیمه می توانند هر لحظه با

توافق یکدیگر قرارداد را فسخ کنند.

(توجه فرمائید که این بند ماده، حق فسخ یک طرفه قرارداد بیمه را به یکی از دو طرف نمی دهد. بلکه آنچه از جمله «با توافق یکدیگر» مستفاد می شود این است که فسخ باید از طریق جلب رضایت طرف مقابل یعنی با توافق انجام گیرد زیرا قرارداد بیمه قرارداد حسن نیت است و جز در مواردی که قانون به عنوان ضمانت اجرای این اصل پیش بینی کرده بطور خودسرانه از یک طرف فسخ نمی شود. اگر بیمه گر یا بیمه گذار به عللی با ادامه قرارداد بیمه موافق نباشد باید با طرف مقابل گفتگو کند و احیاناً اشکالات پیش آمده را برطرف نمایند و چنانچه تفاهم بوجود نیامد درباره فسخ قرارداد توافق کنند. - م)

۲ - منفسخ شدن قرارداد بیمه - در صورت فقدان یا تلف یا خسارت کلی مال بیمه شده بعلمت حادثه ای غیر از حادثه پیش بینی شده در قرارداد بیمه چنانکه مثلاً مالی در برابر دزدی بیمه می شود ولی بعلمت آتش سوزی از بین می رود در این صورت قرارداد بیمه دزدی منفسخ می شود.

شبهه این بند در شرایط عمومی بیمه نامه های آتش سوزی - صاعقه - انفجار مصوب شورای عالی بیمه وجود دارد.

۳ - فسخ از طرف بیمه گر - بیمه گر می تواند بیمه نامه یا قرارداد بیمه را در موارد زیر فسخ نماید:

الف - در صورت اظهارات خلاف واقع یا کتمان بدون سوء نیت بیمه گذار در برگ پیشنهاد بیمه یا اوراق الحاقی به آن و یا در طول مدت قرارداد بیمه یا در موارد تشدید خطر.

ب - در صورت عدم پرداخت حق بیمه یا اقساط آن از طرف بیمه گذار و سپری شدن مدت تعلیق بیمه نامه (در بیمه های عمر که پرداخت حق بیمه اختیاری است در صورتی که بیمه نامه دارای ذخیره ریاضی باشد قرارداد بیمه عمر فسخ نمی شود بلکه تقلیل سرمایه یا تبدیل نوع و یا باز خرید می شود - م).

ج - در صورت ورشکستگی بیمه گذار.

د - در صورت انتقال مال بیمه شده (ظرف سه ماه از تاریخ تقاضای منتقل الیه).

کوتاه مدت حق بیمه را محاسبه و مابه‌التفاوت دریافتی را به بیمه‌گذار مسترد می‌نماید بیمه‌گر می‌تواند با اخطار کتبی سی روزه بیمه‌نامه را فسخ و اعلامیه آنرا با پست سفارشی به آخرین نشانی اعلام شده به بیمه‌گذار ارسال نماید - در این صورت بیمه‌گر بایستی حق بیمه دریافتی باقیمانده مدت را پس از انقضای سی روز از تاریخ ابلاغ مزبور به بیمه‌گذار به صورت روزشمار مسترد دارد.»

ماده فوق‌الذکر که در عمل سالها امتحان خوبی نداده بود و بیشتر بیمه‌گذاران بدون جهت و دلیل موجه از آن استفاده می‌کردند و امید می‌رفت که بجای آن ماده‌ای مبنی بر فسخ براساس توافق بیمه‌گر و بیمه‌گذار در نظر گرفته شود متأسفانه به صورت دیگری تحت عنوان مقررات مکمل آئیننامه شماره ۲۱ شرایط عمومی بیمه‌نامه آتش‌سوزی - صاعقه - انفجار در جلسه ۷۰/۱۱/۲۸ شورایعالی بیمه به تصویب رسید که متن آن عیناً نقل می‌گردد :

«ماده ۲۱ - بیمه‌گذار می‌تواند در هر زمان بیمه‌نامه را فسخ نماید در این صورت بیمه‌گر با در نظر گرفتن تعرفه کوتاه مدت حق بیمه را محاسبه و مابه‌التفاوت دریافتی را به بیمه‌گذار مسترد می‌نماید بیمه‌نامه‌هایی که به موجب قانون یا قرارداد بِنفع شخص ثالث صادر می‌شود از شمول این حکم مستثنی می‌باشد.

بیمه‌گر در مواردی که قانون بیمه اجازه فسخ به او داده است می‌تواند بیمه‌نامه را با یک اخطار ده روزه فسخ نماید و اعلامیه آنرا با پست سفارشی به آخرین نشانی اعلام شده بیمه‌گذار ارسال نماید در این صورت بیمه‌گر بایستی حق بیمه دریافتی باقیمانده مدت را پس از انقضای ده روز از تاریخ اعلام اخطار مزبور به بیمه‌گذار به صورت روزشمار مسترد نماید.»

موارد اختلاف دو ماده و ابهام :

الف - در ماده ۲۱ قبلی شرایط حق فسخ از طرف بیمه‌گر و بیمه‌گذار تقریباً یکسان بود (هر

ه - پس از هر خسارت چنانچه قرارداد بیمه آنرا پیش بینی کند.

۱ - موارد فسخ از طرف بیمه‌گذار - بیمه‌گذار در موارد زیر می‌تواند بیمه‌نامه را فسخ کند :

الف - در صورت از بین رفتن اوضاع و احوال تشدید خطر مشروط بر اینکه بیمه‌گر با تقلیل نرخ بیمه یا حق بیمه موافقت نکند (این مورد در شرایط عمومی قراردادهای بیمه آتش‌سوزی و صاعقه و انفجار مصوب شورایعالی بیمه پیش‌بینی نشده است).

ب - در صورت انتقال مال بیمه‌شده.

ج - به عنوان عمل متقابل وقتی که بیمه‌گر بیمه‌نامه دیگر بیمه‌گذار را بعد از خسارت آن فسخ کرده باشد مشروط بر اینکه فسخ در همان ماهی انجام گیرد که بیمه‌گر بیمه‌نامه خسارت دیده را لغو نموده است (توجه فرمائید بیمه‌گذار اگر می‌تواند قرارداد بیمه را غیر از جهات مندرج در قانون و فقط به علت مندرج در این ماده فسخ کند مشروط است. به عبارت دیگر بیمه‌گذار حق فسخ بلاشروط قرارداد بیمه را در هر زمان ندارد. این بند هم در شرایط عمومی قراردادهای بیمه آتش‌سوزی و صاعقه و انفجار مصوب شورایعالی بیمه پیش‌بینی نشده است. - م)

د - در صورت ورشکستگی بیمه‌گر (یک ماه پس از ورشکستگی و ده روز پس از اعلام در روزنامه رسمی) به استثنای قراردادهای بیمه عمر که دارای ذخیره ریاضی است.

در کلیه موارد بالا بیمه‌گذار بدون رعایت مهلت مشخصی می‌تواند اقدام به فسخ کند.

ه - در صورت واگذاری پرتفوی بیمه‌گر ده روز بعد از اعلام در روزنامه رسمی.»

اینک با مقایسه ماده ۲۱ آثار تبعی اجرای آنرا برای بیمه‌گذاران و صنعت بیمه بیان می‌کنیم.

ماده ۲۱ شرایط عمومی قدیم بیمه آتش‌سوزی و صاعقه و انفجار به شرح زیر است :

«ماده ۲۱ بیمه‌گر و بیمه‌گذار می‌توانند در هر زمان تقاضای فسخ بیمه‌نامه را بنمایند. در صورتی که تقاضای فسخ بیمه‌نامه توسط بیمه‌گذار صورت پذیرد بیمه‌گر با در نظر گرفتن تعرفه

حق بیمه مدت باقیمانده به صورت روزشمار از طرف بیمه گر به بیمه گذار مسترد گردد.

۳ - در صورتی که بیمه گر بیمه نامه دیگری بیمه گذار را بعد از خسارت آن فسخ کند بیمه گذار حق دارد در همان ماهی که فسخ قرارداد او از طرف بیمه گر اعلام گردیده تقاضای فسخ بیمه نامه حاضر را بنماید.

با توجه به شرایط قبول خطر و مدیریت ریسک و رعایت سایر موارد فنی و حقوقی که در این بحث گفته شد و نیز توجه به این امر که بیمه گر با استفاده از حق فسخ های قانونی می تواند همیشه از پرتفوی خوبی برخوردار باشد بنابراین تحت هیچ شرایطی نباید برای بیمه گذاران موجود که قاعدتاً یک دست و متناسب و خوب باقی مانده اند حق فسخ بلاشرط قرارداد قائل شود، در غیراین صورت طولی نخواهد کشید که نه تنها تناسب و تعادل پرتفوی او بهم خواهد خورد بلکه وسیله سوءاستفاده بیمه گران دیگر یا دلالان و نمایندگان رقیب خواهد شد زیرا:

۱ - مؤسسات بیمه رقیب به لطائف الحیل مشتریان بزرگ شرکت های دیگر را با دادن امتیازاتی نهان و آشکار وادار به فسخ قرارداد بیمه شرکت قبلی و قبول قراردادهای بیمه جدید خواهند کرد.

۲ - در صورتی که بیمه های خصوصی تأسیس شوند این ماده ۲۱ قدیم که در قبل از انقلاب وسیله کارسازی برای بعضی دلالان و نمایندگان زرنگ بیمه بود مجدداً مورد بهره برداری قرار خواهد گرفت!

۳ - بعضی بیمه گذارانی که عمده به تشدید خطر اقدام می کنند قبل از اینکه بیمه گر متوجه شود و اقدام به اجرای ماده ۱۶ نماید خودشان اقدام به فسخ قرارداد کرده با فرار از جریمه های مالی مقرر در قانون شرکت بیمه دیگری را مبتلا خواهند کرد.

۴ - با فسخ یک جانبه قراردادهای بزرگ

زمان که بخواهد) در حالی که در مصوبه جدید بیمه گذار در هر زمان می تواند بیمه نامه را فسخ کند ولی بیمه گر در مواردی که قانون بیمه اجازه فسخ به او داده است می تواند بیمه نامه را با یک اخطار ده روزه فسخ کند.

ب - از مواردی که قانون اجازه فسخ به بیمه گر داده است یکی ماده ۱۶ قانون بیمه است: در مورد تشدید خطر یا تغییر وضعیت موضوع بیمه که در نتیجه عمل بیمه گذار باشد یا نباشد بهر حال قانون می گوید در هر دو مورد مذکور در فوق بیمه گر حق دارد اضافه حق بیمه را معین نموده به بیمه گذار پیشنهاد کند و در صورتی که بیمه گذار حاضر به قبول و پرداخت آن نشود قرارداد را فسخ کند و اگر تشدید خطر در نتیجه عمل خود بیمه گذار باشد خسارت وارده را نیز از مجرای محاکم عمومی از او مطالبه کند و

با توجه به قسمت اخیر ماده ۲۱ اصلاحی که می گوید در این گونه موارد بیمه گر بایستی حق بیمه باقیمانده مدت را پس از انقضای ده روز از تاریخ اعلام اخطار مزبور به بیمه گذار بصورت روزشمار مسترد نماید تکلیف بیمه گر با تناقضی که در بالا مشاهده می شود چه خواهد بود؟ آیا باید از یکطرف حق بیمه را روزشمار به بیمه گذار پس بدهد و از طرف دیگر او را از مجرای محاکم برای دریافت خسارت خود تعقیب نماید؟! بنظر اینجانب چنانچه حقوق بیمه گذار را فقط در موارد محدود زیر برای فسخ قرارداد منظور داریم می توانیم ماده اصلاحی ۲۱ را اساساً حذف کنیم - بیمه گذار غیر از موارد مندرج در قانون حق فسخ قرارداد بیمه را به شرح زیر دارد:

۱ - طرفین قرارداد بیمه در هر زمان که بخواهند می توانند با توافق یکدیگر قرارداد بیمه را خاتمه دهند.

۲ - در صورتی که تشدید خطر در طول مدت قرارداد بیمه برطرف گردد و بیمه گر با تقلیل حق بیمه یا نرخ آن موافقت نکند بیمه گذار حق فسخ بیمه نامه را دارد در این صورت باید

امور بیمه‌ای خود از بیمه‌گر، سوءاستفاده خواهند کرد.

۶ - مهمتر از همه آنکه قراردادهای بیمه خاصیت لازم الاجرائی خود را از دست خواهند داد. در پایان اضافه می‌نماید که خوشبختانه شرایط عمومی بیمه‌نامه‌های بدنه اتومبیل از نظر موارد فسخ بهیچوجه محل ایراد نیست زیرا دقیقاً موارد فسخ بیمه‌نامه را آنطور که در دنیا معمول است معین کرده است و بهیچوجه حتی فسخ مطلق در هیچ مورد برای بیمه‌گذار در نظر گرفته نشده است و در مورد قراردادهای بیمه اشخاص وضع به گونه دیگری است.

قسمت حسابداری شرکت‌های بیمه از نظر حساب حق بیمه‌های صادره و برگشتی چه مستقیم و چه انکاشی دچار مشکلات می‌شوند و مخصوصاً در قراردادهایی که کارمزد آنها تمام و کمال پرداخت شده بیمه‌گر مجدداً قسمت دیگری از کارمزد پرداختی را تحت عنوان حق بیمه کوتاه مدت به بیمه‌گذار برگشت می‌دهد.

۵ - بیمه‌گذاران عمده شرکت‌های بیمه که چندین قرارداد بزرگ با بیمه‌گر دارند از این ماده ۲۱ چون شمشیر دموکلس برای گرفتن تخفیف‌ها و سایر امتیازات برای خود یا مسئولان

پاورقی

1) Repartition

(۲) چاپ دوم جلد اول سال ۱۹۶۴ (Andre Besson - Maurice picard)
(۳) صفحه ۲۴۱ - بند ۱۶۱ - متن فرانسه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی